

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

- Valtion viranomainen
- Kunta, kuntayhtymä
- Hyvinvointialue
- Palveluntuottaja
- Järjestö
- Tutkija
- Yksityinen henkilö
- Muu, mikä?

2. Pidättekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita:

Vammaispalvelulain tarkoitus on edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista siten kuin YK:n vammaissopimuksessa on tarkoitettu ja sen tulisi erottua päätavoitteena selkeästi. Uusi muotoilu lain soveltamisalaksi (§ 2) on kuitenkin kirjoitettu niin, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet vammaisen osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja itsenäisyydestä hämärtyvät. Lain tarkoitus (1 §) ja sen soveltamisala (2 §) vaikuttavat nyt olevan ristiriidassa keskenään.

Kuurojen Liitto yhtyy Kehitysvammaisten Tukiliiton ja sen kumppanijärjestöjen antamaan lausuntoon ” Vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuisivat huomattavasti paremmin siten, että uutta lakia sovellettaisiin 1.1.2025 lukien

sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin niin, että soveltamista ohjataan sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimesta, lain toteutumista ja sen vaikutuksia seurataan tiiviisti yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa ja tarvittaessa ryhdytään korjaaviin toimiin.”

Yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) toimeenpannaan osaa vammaissopimuksen velvoitteista. HE-luonnoksessa yhdenvertaisuuslakiin ei kuitenkaan viitata riittävästi eikä kohtuullisia mukautuksia nosteta velvoitteina esiin. Kohtuulliset mukautukset ovat tärkeä osa keinovalikoimaa, jolla nimenomaisesti turvataan vammaisten henkilöiden oikeutta saada itselleen sopivaa palvelua.

On erikoista, että soveltamisalan määrittelyssä pääpaino keskittyy yleis- ja erityislakien välisen hierarkian korostamiseen, mutta samalla varmistaa useilla eri keinoilla, että aiempaa harvempi vammaisen henkilö voi päästä vammaispalveluiden piiriin. Vammaispalvelulailla tulee varmistaa, että yleislakien sopivien ja riittävien palvelujen tarjonnan tarkistamisen jälkeen vammaisella henkilöllä on vahva oikeus saada tarvitsemiaan palveluja.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita:

Kuten edellä: olisi päästy vähemmälläkin keinoilla, joista myös virkamiesten kouluttaminen vammaiskysymyksistä olisi yksi keino lisätä ymmärrystä esim. palvelutarpeen arviointia varten. Pykälät 1 ja 2 ovat tässä muodossa ristiriidassa keskenään, sillä soveltamisala ei turvaa vammaisen henkilön yksilöllisiä oikeuksia kuten tavoite edellyttää, vaan pikemminkin asettaa vammaiset henkilöt hoivan ja hoidon kohteiksi, ei itsenäisiksi toimijoiksi.

Kuurojen Liitto ry haluaa myös todeta, että HE-luonnoksessa jää epäselväksi se, mitä tarkoittavat ”yksittäisen vammaisen henkilön tavanomainen elämä” tai ”elämänvaiheessa tavanomainen tarve”, josta hänen välttämättömän avun ja tuen tarpeensa tulee poiketa. Kuka saa määritellä näiden käsitteiden sisällön? Millä dokumenteilla tarve tulee todentaa? Mikäli määrittely annetaan yksinomaan sosiaalihuollon ja sen jälkeen vammaispalveluiden sosiaalityöntekijän vastuulle, vammaisen henkilön oikeusturva heikkenee entisestään.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ensisijaisuuden korostaminen on tarpeetonta, koska kyse on oikeusjärjestyksen jo olemassa olevasta periaatteesta. Erittäin monet vammaiset henkilöt eivät saa sopivia ja riittäviä palveluja sosiaalihuoltolain nojalla, varsinkaan jos palvelun tarvetta arvioitaessa ei huomioida velvoitetta järjestää kohtuullisia mukautuksia.

Kuurojen Liitto huomauttaa, että viittomakielen opetusta tarvitsevien vammaisten lasten ja heidän lähipiirinsä oikeudesta saada viittomakielen opetusta (VPL 7 § valmennus) ei säädetä lainsäädännössämme missään muualla. Palvelua ei ole mahdollista saada sosiaalihuoltolain perusteella, vaan vammaispalvelulaki on tosiasiallisesti ainoa laki. YK:n vammaissopimus ja uusi, jo vahvistettu vammaispalvelulaki tuovat asian tärkeyden vahvasti esiin, joten soveltamisalaan nyt sisällytetyillä ylimääräisillä välttämättömyyden kriteereillä ei ole hyväksyttävää vaikeutaa tämän palvelun saamista. Kyse on tyyppillisesti lapsen ja nuoren elämänvaiheeseen sijoittuvasta palvelusta, joten esitämme, että asiaa vielä avataan esimerkiksi esitysluonnoksen tässä kohdassa s. 55–56 selkeämmin – nyt asian vakavuus ei tekstistä tule ilmi.

Kuurojen Liitto ry yhtyy Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunnossa esittämään huoleen 2 pykälän perusteluissa olevan ”Lapsuus ja nuoruus” -osion kirjaukseen, jossa todetaan: ”Vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve poikkeaa harvoin saman ikäisten lasten tarpeista.” Kun kyseessä on vammaisen tai sairain lapsi, tilanne kuormittaa vanhempia ja muuttaa väistämättä perheen arkea merkittävästi. Kuulovammaisena syntyneen lapsen perheelle se tarkoittaa uuden kielen tai kommunikointitavan opettelua sekä mahdollisesti kuulon apuvälineiden huoltoa. Sisäkorvaistuteleikkaus tai sen jälkeinen kuulon kuntoutus ei myöskään ole tavanomaista kaikille perheille. Siksi perusteisiin ei voida kirjata tällaista perusteetonta oletusta.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Käsite ”elämänvaiheessa tavanomainen tarve” ei selkiytä lain soveltamista, sillä vammaisen henkilö saattaa olla eläkkeellä jo 20-vuotiaana, eikä hänen tilannettaan voi moneltakaan osin verrata 70-vuotiaan työuransa päättäneen ”eläkeläisen” elämänvaiheeseen. Mikä on se elämänvaihe, johon nuoren perhettä perustavan eläkeläisen tilannetta verrataan ja palveluiden perusteita peilataan?

Ehdotuksen s. 35 (taloudelliset vaikutukset) kohdassa valmennus on kuvattu vähättelevään sävyyn ikääntyneen henkilön tarvetta saada ohjausta kommunikointikeinojen käyttöön. Kuka tai millainen asiantuntija arvioi, milloin kyse on tosiasiallisesta yksilöllisestä tarpeesta vai määräytyykö oikeus palveluun diagnoosin perusteella vammaissopimuksen periaatteiden vastaisesti? Esimerkiksi audiogrammin dB:t tai lääkärintodistuksen sanallinen määritelmä kuuloviasta tai kuulonalenemasta eivät yksinään kerro siitä, miten vamma vaikuttaa henkilön arkeen, osallisuuteen jne.

Ehdotuksen s. 56 nostetaan osana lasten ja nuorten elämänvaihetta esiin tulkitsemis- ja avustajapalvelut koskien lukiota ja ammatillista koulutusta ja mainitaan, että ko. palvelut tulisi järjestää vammaispalvelulailla. Tulkkauspalvelut irrotettiin vammaispalveluista omaksi laikseen vuonna 2010. Uuden vammaispalvelulain perusteella ei voi saada tulkitsemispalvelua opiskeluun. Palvelu sopinee avustajan tarpeeseen, mutta ei tulkitsemispalvelun toteuttamiseen, sillä tulkkauksesta ei pykälässä puhuta lainkaan. Maininta herättää joka

tapauksessa huolen siitä, millä tavoin tällainen maininta mahdollisesti muuttaa henkilökohtaisen avun toteutumista.

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauksesta (133/2010) on myös toissijainen. Sen 6 §:n mukaan perusopetuksen jälkeisen opiskelutulkkauksen järjestäminen kuuluu Kelan vastuulle. Koska tulkitsemispalveluista säädetään jo nykyiselläänkin lähes 20 eri laissa, olisi toivottavaa, ettei asiaa sekoiteta entisestään. – Oma kysymyksensä on toki se, miksi parhaillaan lausuntokierroksella olevat oppimisen tukea kehittävät lukiolaki ja ammatillista koulutusta koskeva laki eivät sisällä ensisijaista tulkkauksen järjestämisvelvollisuutta.

2 § 3 momentin muotoilu horjuttaa vakavasti vammaisen henkilön perus- ja ihmisoikeuksia ja nostaa käytännössä tärkeimmäksi asiaksi kustannussäästöjen etsimisen. Vammaisen henkilön etua, oikeutta osallisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja itsenäiseen elämään ei turvata tai nosteta esille. Momentin mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluja voi saada ainoastaan silloin, jos palveluita ei ole järjestettävissä ensisijaisen lainsäädännön mukaisesti ja välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa elämänvaiheen tavanomaisesta tarpeesta. Tämä on YK:n vammaissopimuksen sekä perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon vastaista eikä voi tässä muodossa jäädä lakiin.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

- kyllä
- kyllä osin
- ei
- en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Ehdotus lisää merkittävästi hyvinvointialueen vammaispalveluiden valtaa arvioida palveluntarvetta ja päättää mahdollisista myönnettävistä palveluista. Se lisää myös sosiaalihuoltolain soveltamiseen ja vammaispalveluihin

kohdistuvaa hallinnollista taakkaa, kun jokaisen palvelun välttämättömyys tulee arvioida usean lain perusteella jokaisen vammaisen henkilön osalta suhteessa sekä tavanomaiseen elämään että suhteessa muiden vastaavassa elämänvaiheessa oleviin henkilöihin. Jo hyväksytyin lain soveltamisalaan oli kirjattu vammaisen henkilön oikeudet vahvemmin ja selkeämmin YK:n vammaissopimuksen veloitteita toteuttavalla tavalla. Ennakollinen puuttuminen soveltamisalaan pääasiassa taloudellisin perusteluin ei ole ihmis- ja perusoikeusmyönteistä politiikkaa.

Alkuperäinen tavoite vähentää vammaispalveluiden väliinpuotoajaryhmiä jää vain haaveeksi. On myös arveluttavaa, että esitykseen on kirjattu, että palveluiden tosiasiallinen saatavuus ei ratkaisisi käytettävää lakia. Hallituksen esityksen luonnos siis ohjaa soveltamista vahvasti siihen suuntaan, että palveluiden tosiasiallinen toteutuminen ei ole tärkeää. Vammaisen henkilön oikeudeksi näyttää jäävän lähinnä muutoksenhaku.